

РЕЦЕНЗИЯ

от

Валентина Ангелова Драмалиева, доктор по философия, професор
в секция „Философия и етика“, катедра „Политическа икономия“, УНСС,
член на научно жури - Решение на НС, Протокол №19 /16.07.2019;
Заповед на директора на ИИОЗ – БАН: РД – 09 – 526/17.07.2019

относно

дисертация за придобиване на научната степен
„Доктор на философските науки“ в професионално направление 2.3. Философия
на тема:

„Обективното изследване на морала и съвременната етика“,
автор: **Емилия Васил Маринова, доктор по философия, доцент**
в секция „Етически изследвания“, ИИОЗ – БАН

Рецензията ми включва осем раздела и е в обем съобразно изискванията на ИИОЗ-БАН за конкурси за придобиване на научни степени. За изготвянето ѝ се запознах с всички документи, които ми бяха предоставени на електронната поща: дисертация; автореферат; списък на публикациите по темата; научна автобиография; три справки от НАЦИД с минимални изисквания за: доктор по философия, доктор на науките, доцент; авторска самооценка за приносните моменти в дисертацията.

1. Информация за конкурса

Назначена съм като външен член в научното жури за защита на дисертационен труд на доц. д-р Емилия Васил Маринова на тема „Обективното изследване на морала и съвременната етика“ за придобиване на научната степен „доктор на философските науки“ на основание чл. 4.2.5. от Правила за работа на НС на ИИОЗ, на Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и за заемане на академични длъжности в БАН, Решение на НС - Протокол №19 /16.07.2019 и Заповед на директора на ИИОЗ – БАН: РД–09–526/17.07.2019. Определена съм за рецензент на дисертацията на първото заседание на журито, състояло се на 24.07.2019 г.

Дисертацията е обсъдена и насочена за защита на разширено заседание на секция „Етически изследвания“, ИИОЗ – БАН (Заповед РД-09-465/12.06.2019).

2. Кратка биографична информация за кандидата

Емилия Маринова е родена през 1953 г. Тя е магистър по психология (1976) от Московския държавен университет „М.И.Ломоносов“. Придобила е образователната и научна степен „доктор по философия“ (1983) от Институт по философия – БАН. Тя е доцент от 2000 г. в същия институт, а сега, след преобразуването му – в ИИОЗ – БАН.

Научно-преподавателската дейност на доц. д-р Маринова сочи един успешно защитил докторант - вече доктор по философия. Понастоящем тя е ръководител на секция „Етически изследвания“, ИИОЗ – БАН. Заедно с това е член на редакционната колегия на електронното списание „Етически изследвания“, а от 2016 г. - негов главен редактор. Била е също член на редакционната колегия (2005-2012) на авторитетното национално списание „Философски алтернативи“, като три пъти е била водещ на брой.

Научната дейност на Емилия Маринова включва също:

- Авторство на осемдесет и една публикации: шест монографии (1998–2019) - една в съавторство; дванадесет студии (1994-2018) - една на английски език; шестдесет и три статии (1980–2018), публикувани от авторитетни списания и сборници - една на английски език;
- Авторство на седем становища в конкурси за ОНС „доктор“, две становища и една рецензия за академичната длъжност „професор“, една рецензия за монография;
- Съставителство и научна редакция на петнадесет сборника (самостоятелно или в съавторство) (1989–2018);
- Участие в девет колективни научно-изследователски проекти (2006–2019), като тя самата е ръководител на шест от тях (осем са приключили, а един е активен);
- Участие в двадесет и два научни форуми (2004–2019) - на много от тях тя е организатор или съорганизатор.

3. Изпълнение на минималните национални изисквания за научна степен

От изпратената ми справка на НАЦИД за „доктор на науките“ се вижда, че са нужни общо 350 точки, идващи от четири групи показатели – съответно А (50), Б (100), Г (100) и Д (100). Тези показатели и точки при Емилия Маринова са както следва:

Показател А – **50 т.** от дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ – „Социално-психични механизми за нравственото формиране на личността“ (1983), диплома №;

Показател Б – **100 т.** от дисертационен труд за присъждане на научна степен „доктор на науките“ - „Обективното изследване на морала и съвременната етика“ (1919), представен за рецензия;

Показател Г – **общо 195 т.** от публикации, както следва:

5. Публикувана книга на базата на защитен дисертационен труд за присъждане на научна степен „доктор на науките“ - Маринова, Е. (2019) Обективни изследвания на морала и съвременната етика. В. Търново, Фабер, 260 с., ISBN 978-619-00-0976-4 (1x75=75);

7. Статии и доклади, публикувани в нереферирани списания с научно рецензиране или публикувани в редактирани колективни томове (9x10=90);

9. Студии, публикувани в нереферирани списания с научно рецензиране или публикувани в редактирани колективни томове (2x15=30);

Показател Д – общо 185 т. от цитиране, както следва:

13. Цитирания в монографии и колективни томове с научно рецензиране (17x10=170);

14. Цитирания или рецензии в нереферирани списания с научно рецензиране (3x5=15).

Справката показва, че Емилия Маринова има общо 530 точки, т.е. тя надвишава минималните изисквания на НАЦИД за научната степен „доктор на науките“.

4. Съдържателен анализ на научните постижения на кандидата

Ще се спра накратко на представената дисертация и нейния научен потенциал.

4.1. Описание: Обемът на дисертацията е 258 страници, структурирани в: Увод (10 с.); четири глави (226 с.); Заключение (5 с.); Бележки (9 с.); Литература (21 с.); Summary (2 с.); Приноси (2 с.); Списък на публикациите по темата (1 с.). Цитираната литература включва 301 заглавия - 60 на латиница; 241 на кирилица (български, руски).

Авторефератът изпълнява предназначението си - обхваща 31 с., съставляващи осем глави: Кратко резюме; Важно уточнение; Въведение; Съдържание на дисертационния труд; Резюме на дисертационния труд; Приноси; Публикации по темата на дисертацията; Декларация за оригиналност.

Във „Важно уточнение“ авторът прецизира използваните понятия „обективни методи“, „обективен подход“ и „обективни изследвания на морала“ и сочи, че ги отграничава от *емпиричното* под влияние на проф. М. Драганов, който вижда конфликт във връзката между *експеримента* и *етичното*. Така: „*обективните изследвания на морала* имат за свой предмет света на моралното и се провеждат с обективни средства“.

Посочени са единадесет публикации по темата на дисертацията (2005–2019) - една монография, две студии, девет статии. Декларирана е оригиналността на дисертацията – тема, съдържание, научни постижения. Заедно с това се декларира, че дисертацията за доктор на философските науки е подготвена от Е. Маринова самостоятелно и не повтаря по съдържание дисертацията за доктор по философия.

Обемът, структурата, източниците и публикациите съответстват на формалните критерии за дисертация за „доктор на науките“. Същото важи и за автореферата.

4.2. Тема на дисертацията: Избраната тема недвусмислено показва какво се цели – анализ на връзката между обективното изследване на морала и тенденциите на

съвременната етика, за да се види как обективното (емпирично, експериментално, социологическо, психологическо и т.н.) знание се вписва в етиката, но и допринася за нейното състояние. От една страна, темата демонстрира интердисциплинарност – търси се мост между различни емпирични науки, изследващи с обективните си методи морала – социология, психология, социална психология, педагогика, както и отношението им към етиката, като една философска наука за морала. Макар че моралът е тясно свързан с „практическата философия“ и е приоритет на етиката, когато той е анализиран от различни емпирични науки, се добавя значима стойност към цялостното му разбиране. От друга страна, темата показва задълбочена философска ориентация – очакването е да се осмислят понятия, отношения и причини, за да се вникне отвъд видимостта, да се отговори на множество въпроси и да се изгради цялостна картина на проучваната сфера. Заедно с това, и като контрапункт на всичко, в целия текст не престава да е актуално питането *защо (и дали)* на етиката са й нужни обективни научни инструменти.

Затова мога да обобщя, че избраната тема е интердисциплинарна, но подчертано философска, а заедно с това – интересна, полезна и актуална заради практическата си ориентираност, както и заради усилията да запълни определени празнини в проучванията. Тя е предизвикателство към теорията и към изследователите от различни научни области, но същевременно дава добра възможност на автора да разкрие своя изследователски потенциал. Всичко това я прави подходяща за докторска дисертация.

4.3. Методология:

Тъй като темата е интердисциплинарна, се използват както методи на етиката, така и на психологията, социалната психология, социологията. Дисертацията фактически има за цел да представи някои „обективни методи“ – свързани с експерименталните науки, изследващи морала. Затова **предмет на анализа** са *обективните изследвания на морала*, като, от една страна, се търсят техните възможности, компетенции, спецификата на методите им, а от друга – етическата им рамка, значимостта им за съвременната етика, както и мястото им в българската етика.

Дисертацията е изградена върху стремежа да се търси баланс между класическите методи за етически анализ и етическа оценка с различни експериментални методи, чрез които се изучават моралните явления на индивидите и на общностите - чувства, мислене, съждения, поведение. Използваната методология е адекватна за постигането на **основната цел**, която авторът си поставя – да покаже, че обективните изследвания на морала, макар и нетипични за етиката, имат значимо място в съвременната етика – особено в приложната етика и етиката на развитието, както и в

свързаните с тях възпитателни политики и практики. За реализиране на целта авторът си поставя няколко **изследователски задачи**, свързани с *обективните изследвания на морала*: 1) Да докаже спецификата и възможностите им; 2) Да очертае етическата им рамка; 3) Да посочи влиянието им върху българската етическа традиция; 4) Да посочи влиянието им върху приложната етика, етиката на развитието, социалните практики.

Постигането на тези задачи дава възможност на Е. Маринова да покаже своите изследователски умения и компетентност и да развие цялостно темата. **Основната хипотеза** е, че моралната автономия и моралната хетерономия са взаимно допълващи се в генетичен, регулативен и личностен план и това определя взаимната обвързаност на морала и социалната психика, а също и значимостта, която имат за етиката обективните изследвания на морала и присъщите им специфични методи.

4.4. Структура на дисертацията: основното съдържание е организирано в четири глави: 1. Обективните изследвания на морала и психологията на морала (24 с.); 2. Обективните изследвания на морала и тяхната етическа рамка (54 с.); 3. Обективните изследвания на морала и българската етика (70 с.); 4. Моралът и социалната психика (45с). Отделните глави са сравнително балансирани както помежду си, така и по отношение на цялата дисертация. Те следват вътрешната логика и последователност на изследването, за да достигнат до определени заключения. Основните хипотези и аргументи са ясно формулирани и защитени. Така поставените задачи са постигнати.

За мен най-интересни са първата и последната глави.

4.5. Заключение: Дисертацията показва възможностите на автора да работи самостоятелно и целенасочено в проучването и осмислянето на теорията и емпирията, да интерпретира различни източници, да съпоставя аргументи, да изразява собствени позиции, да систематизира. Убедена съм, че тя има всички достойнства да бъде защитена публично и Емилия Маринова ще го направи убедително, защото е вникнала дълбоко в проблематиката, което е видно и от направените общо единадесет публикации по темата на дисертацията – монография, студии, статии.

4.6. Въпроси: Като всяко актуално научно съчинение дисертацията породила множество размишления и въпроси у мен. Не е чудно, че тази тема поражда повече въпроси, отколкото отговори – не само за читателите, но и за автора.

Ще се огранича с три въпроса:

1) *Какви са причините за твърдението (с. 209): „Днес отново звучи рефренът „морал няма“ и е много трудно общественото мнение да бъде убедено, че има морал в политиката, в медицината, в бизнеса, в правната система, в екологията, във всяка една област на социалния живот“? Има ли изход от това и къде да се търси?*

- 2) *Може ли да се разчита на „обратно въздействие“ на етиката за стимулирането на морала в обществото и какви „технологии“ са възможни, ако това е така?*
- 3) *Как авторът вижда ролята на моралните авторитети и имат ли те място днес?*

5. Отражение на научните публикации на кандидата в литературата

В автобиографията си доц. Маринова е посочила списък от седемдесет и две цитирания на свои произведения, както и списък на пет цитирания на съставителство. За трудовете ѝ има десет публикувани рецензии (1999–2019). Това показва, че тя е разпознаваем и добре познат автор във философските среди у нас.

Цитиранията, посочени по-горе във връзка с минималните изисквания на НАЦИД за научната степен „доктор на науките“, показват, че изискванията са покрити, а също - че научните публикации на автора имат добро отражение в литературата.

6. Критични бележки на рецензента по представените трудове

Съгласна съм с оценката за приносния характер на дисертацията, направена от автора в Автореферата, в Дисертацията и в отделен документ. Внимание заслужават и теоретичните, и научно-приложните приноси. Надявам се те да са отправна точка за бъдеща работа в изследването на морала и в опитите за стимулирането му в практиката.

Оценявам литературната осведоменост на Е. Маринова в полето на изследването на морала от различни гледни точки, както и изследователската ѝ непредубеденост. Нямам принципни възражения по представените трудове и по дисертацията. Разбира се, не приемам всички нейни тези и имам множество въпроси, бележки, несъгласия, но те са обясними и напълно приемливи като философски съмнения и дискусии.

В рамките на добрия колегиален тон смятам, че на дисертацията е нужна редакция, за да се избегнат някои пропуски. Текстът създава впечатление за известна фрагментарност, въпреки стремежа на автора постоянно да връща към основната нишка на изследването. Липсва също и едно по-прецизно определяне на използваните понятия, което би допринесло за научната яснота. Имам бележки и към графичното оформление на текста – несполучливо съчетаване на различни шрифтове и стилове, непрецизно използване на интервали, разстояния и полета, недобро подреждане на заглавията и подзаглавията в *Съдържанието*, както и в азбучния ред на литература. Мисля също, че на места езикът е твърде емоционален и дори патетичен, което е предимство за много жанрове, но не и за дисертация, където по-строгийт и прецизен научен език са за предпочитане.

7. Лични впечатления за кандидата

Познавам Емилия Маринова вече повече от двадесет години. Следя нейната научна, публикационна, редакторска, издателска и организаторска дейност отдавна. Участвали сме съвместно в научни конференции, където сме обменяли мисли и идеи. Заедно сме организирали три национални конференции по етика, както и издаването на сборници с доработените доклади. Добро впечатление правят широките ѝ интереси, осведоменост, енергичност и умения в организирането на научни прояви и издателска дейност. Трябва да изтъкна също и големите усилия, които тя полага за изграждането и укрепването на единствената самостоятелна катедра по етика в страната – тази, която тя понастоящем ръководи в ИИОЗ – БАН. Оценявам положително цялостната работа на доц. д-р Маринова и с удоволствие си сътруднича с нея. Тя винаги се отнася сериозно и отговорно към ангажиментите, които поема.

8. Заключение

Смятам, че дисертацията има достойнствата на научно изследване, а Емилия Маринова показва несъмнени философски и психологически познания, оригиналност, умения за анализ. Като цяло оценявам положително избора на темата на дисертацията, положените усилия в проучването и осмислянето на литературата и утвърдените мнения по въпроса, изразяването на лична позиция и собствените интерпретации, направените връзки между различни дисциплини и изследователските им методи. Заедно с това е представен необходимият брой публикации и цитирания и са изпълнени всички формални и съдържателни изисквания за присъждане на научната степен.

Убедено гласувам да се присъди научната степен „доктор на философските науки“ в професионалното направление 2.3. Философия на Емилия Маринова.

София
10. 09. 2019

Подпис:
(проф. д-р Валентина Драмалиева)